

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

на правах рукопису

СІЧЕВЛЮК ЛЮДМИЛА ВАЛЕНТИНІВНА

спеціальність 08.01.01 - політична економія

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ
В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на одержання наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1995

АВ 32.555

Дисертацією є рукопис

Дисертаційна робота виконана на кафедрі економічної теорії та господарської практики Київського університету імені Тараса Шевченка.

Наукові керівники - кандидат економічних наук,

доцент Яровий І.П.

доктор економічних наук

Ярема В.М.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,

професор, член - кореспондент НАН України

Безмастий Л.К.

кандидат економічних наук,

доцент Черненко В.М.

Провідна організація - Київський державний економічний університет.

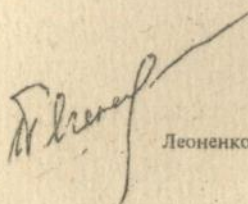
Захист відбудеться "28" серпня 1995 року о 14 годині

на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.01.18 у Київському університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 252033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, аудиторія 324.

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка.

Автореферат розісланий "18" гравня 1995 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Леоненко П.М.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00779084 (Z)

І.ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення ринкового механізму господарювання, період якого переживає Україна, з об'єктивною необхідністю передбачає створення високотехнологічної та конкурентноспроможної продукції. Тому формування ефективної науково-технічної політики є першочерговим завданням переходу країни на ринкові відносини. На це вказує досвід тих країн, які в післявоєнні роки досягли динамічного розвитку економіки. Емпіричні дослідження західних економістів впевнено доводять, що сьогодні більше 80 відсотків приросту валового національного продукту зв'язано не з капітальними вкладеннями, як такими, а з технологічними інноваціями. Дослідницька служба конгресу США зробила висновок, що в 90-х роках сприйнятливість до науково-технічного прогресу (НТП) буде відігравати таку ж динамічну роль, яку в минулому відігравали природні ресурси, капітал та робоча сила. Тому дуже важливо внести у суспільну свідомість розуміння того, що сьогодні вирішальним джерелом національного багатства є науково - технічний прогрес.

Багато економістів та політиків, які приймають рішення з питань економічної реформи в Україні, реально не звертають уваги на науково-технічну ідеологію. Вважається, що активний розвиток НТП є актуальним, але не на сьогоднішній день. Разом з тим, є переконливі теоретичні та практичні докази, які свідчать про помилковість подібної точки зору. Доказом може бути така логіка: економічний розвиток країни дуже тісно пов'язаний із її виходом на зовнішній ринок; ефективно вийти на нього можна тільки із конкурентноздатною продукцією; але виготовити таку продукцію без активної науково-технічної політики малоймовірно.

Проблема полягає у тому, щоб створити оптимальний для нинішнього перехідного стану економічний механізм, який поєднував би в собі державні та ринкові важелі впливу на науково-технічні процеси і, тим самим, був максимально орієнтований на економічне зростання України та її інтеграцію у світову економіку.

Україна зараз переживає небувалу за рівнем економічну кризу. У 1993-1994 р.р. вироблений національний дохід скоротився на 30 відсотків, тоді як за роки великої депресії спад виробництва у США не перевищував 25 відсотків. В СРСР під час другої світової війни найнижча позначка промислового виробництва склала 30 відсотків.

Ми так і не змогли утворити функціонально дієздатну фінансову систему, з якої починається будь-яка держава. Україна є лідером серед інших країн світу за обсягом дефіциту державного бюджету. У 1994 р. бюджетні витрати перевищили 85 відсотків національного доходу. А це є прямою ознакою посилення одержавлення економіки та її бюрократизації, боротьба проти яких продекларована як ціль економічних реформ.

За таких умов в Україні відбувається активна деіндустріалізація, розпочався фізичний розпад продуктивних сил з випереджаючим руйнуванням науково-технічного та інтелектуального потенціалу суспільства, із повним знеціненням мотиваційних стимулів до продуктивної праці, масовою декваліфікацією кадрів, відтоком молоді із галузей науки і техніки, освіти та культури. За останні 3 роки в Україні адвці скоротилася мережа проектних і науково-дослідних організацій, на 30 відсотків - чисельність науковців. Тільки з установ Національної Академії наук емігрувало 280 докторів і кандидатів наук.

Питома вага бюджетних ассигнувань на науку зменшилась з 3 відсотків валового внутрішнього продукту в 1990 р. до 1,3 відсотків в 1993 р. І, нарешті, до 0,7 відсотків в 1994 р. Все це викликало деградацію інноваційної діяльності. На три чверті проти рівня 1990 р. скоротився випуск нових зразків технологічного устаткування, на третину - приладів та засобів автоматизації, не знаходить впровадження більша частина науково-технічних проектів та розробок.

Оцінюючи стан справ в науково-технічній сфері, слід відзначити, що тут ми маємо справу не із закономірною науково-технічною паузою як органічним елементом структурної перебудови економіки, а з загальносистемною кризою. За

таких умов відкладається на невизначений термін матеріалізація нововведень, гальмується науково-технічний процес, оскільки втрачені орієнтири якості науково-технічної діяльності. В останні роки фактично зупинився процес нагромадження основних фондів, кругообіг яких є ознакою динамічної економічної системи, зникли традиційні джерела фінансування, у абсолютної більшості підприємств відсутня мотивація інвестиційної та інноваційної діяльності.

Намагання створити відокремлений механізм прискорення НТП потерпіли у свій час крах. Не дивлячись на декларації про об'єднання науки і виробництва, ця проблема залишається невирішеною і зараз, хоча без цього досягти позитивних результатів в реалізації науково-технічних досягнень неможливо. До повторення помилок минулих років можна віднести на сьогоднішній день "співіснування" двох економічних механізмів - в науці і в господарстві. Перший розроблений для планування і фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, охоплює функціонування галузей "наука і наукове обслуговування", кадровий потенціал науково-технічної діяльності та напрямки її підтримання. Другий - регламентує господарську діяльність у відриві від науково-технічної направленості. Причому "вбудування" одного механізму у інший з метою супроводження усього науково-технічного циклу не відбувається, вони відокремлені як у часі, так і у підходах щодо їх використання.

З необхідністю стає очевидним, економічний механізм НТП слід розглядати не як штучно сформовану спеціальну господарську систему, як зовнішній додаток до загального економічного механізму, а як необхідну умову функціонування здорової економіки в цілому. Однак у вітчизняній економічній літературі питання формування такого економічного механізму не одержали широкого та системного висвітлення.

Економічний механізм визначається впливом держави на відтворення, складається під впливом ринкової кон'юнктури і державного регулювання. Тому одним із важливих питань розвитку НТП є питання про межу такого регулювання.

На основі існуючої практики можна виділити два підходи до вирішення цієї проблеми. В першому випадку держава приймає на себе більшу частину господарських функцій. В другому - вона надає значну свободу недержавним структурам, залишає за собою тільки відносно невеликі функції регулювання, переважно по відношенню до макроекономічних процесів в науково-технічній сфері. НТП - об'єктивний процес. Його впровадження залежить від наявності у суспільстві сприятливих для цього умов, які може створити тільки держава.

Тому в цілому посилення державного регулювання науково-технічної діяльності є виправданим. Побудувати ринкову економіку без державного втручання неможливо.

Теоретичне та практичне значення проблеми становлення економічного механізму НТП, який поєднував би в собі в умовах перехідного періоду ринкові та державні методи впливу, і обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, визначило його предмет, метод і завдання.

Стан розробки. Серед найбільш значних досліджень, які висвітлюють ті чи інші аспекти теорії та практики НТП, слід відзначити роботи А. Анчишкіна, Ю. Бажала, Л. Безчастного, О. Білоруса, Л. Бляхмана, С. Глазьева, А. Динкіна, Р. Ейреса, М. Кондратьєва, Д. Сахала, Б. Твісса, М. Туган-Барановського, Р. Фостера, К. Фрімана, Ю. Шкворця, Й. Шумпетера, Е. Янча.

Подальша розробка проблем НТП стосовно стану економіки України є досить актуальною. При цьому завдання ставиться не просто механічно застосувати форми і методи державного впливу на НТП, вироблені у країнах із розвинутою ринковою економікою, а творчо використати зарубіжний досвід у відповідності до специфіки сучасного стану економіки нашої країни.

Предметом дослідження обрано систему державного регулювання науково-технічного прогресу нашої країни та країн із розвинутою ринковою економікою. Вивченню підлягають організаційно-економічні та фінансово-кредитні методи державного стимулювання НТП.

Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб розкрити необхідність, методи і тенденції державного регулювання НТП та запропонувати шляхи оновлення економічного впливу держави на науково-технічний прогрес, які більшою мірою відповідали б умовам переходу країни до ринкової економіки і сприяли б її економічному зростанню.

Реалізація мети дослідження передбачає постановку та розв'язання таких завдань:

- визначення сутності і значення науково-технічного прогресу, як необхідної умови соціально-економічного розвитку України в умовах переходу до ринкових відносин;

- аналіз поглядів, що склалися в економічній науці з проблем науково-технічного прогресу, з точки зору потреб економічного зростання;

- дослідження причин стримування НТП, класифікація їх за внутрішніми та зовнішніми факторами;

- доведення необхідності державного впливу на науково-технічні процеси за допомогою принципово нових методів порівняно із тими, що застосовувались у командно-адміністративній економіці;

- аналіз ситуації, що існує в Україні в науково-технічній сфері, оцінка її ефективності та обґрунтування шляхів державного стимулювання і реорганізації науково-технічного процесу;

- аналіз світової практики державного регулювання НТП, використання методів стимулювання прогресивних тенденцій в економіці розвинутих країн;

- виявлення можливостей використання світового досвіду державного регулювання НТП в Україні.

Науковою базою дисертаційного дослідження стали праці класиків економічної науки, а також широке коло спеціальної літератури з даної проблеми.

Інформаційну основу роботи складають законодавчі акти з питань НТП, фактичні матеріали вітчизняних та зарубіжних періодичних видань, монографічна та

довідкова література, яка торкається кола проблем, що досліджуються. Крім цього, в дослідженні використані статистичні документи України та міжнародних економічних організацій.

Наукова новизна дисертаційного дослідження та особистий внесок автора полягають у тому, що:

- проведено цілісний аналіз ситуації, що склалася в Україні у науково-технічній сфері з точки зору її відповідності, з одного боку, досягненням світової економічної науки у цій галузі, а з іншого, - завданням, що стоять перед економікою країни на етапі її переходу до ринкових відносин. Виявлено такі основні недоліки: 1) у економічному механізмі господарювання практично відсутні елементи сприйнятливості до науково-технічних досягнень; 2) держава практично самоусунулась від функцій регулювання економічних процесів, а наслідок чого державний вплив на НТП зведений до майже нульового рівня; 3) зацікавленість підприємств в реалізації інноваційних процесів настільки низька, що це не тільки погіршує актуальні можливості виходу із кризи абсолютної більшості товаровиробників, але й об'єктивно буде чинити негативний вплив на процес економічного росту і у довгостроковій перспективі;

- на основі порівняння вітчизняної практики із системою державного регулювання НТП розвинених ринкових країн запропонована концепція державного регулювання НТП в Україні, яка містить такі основні моменти: 1) державне регулювання НТП повинно ґрунтуватись на програмно-цільовій основі; 2) визначення пріоритетів науково-технічного розвитку; 3) державні науково-технічні програми різного рівня; 4) державні замовлення в науково-технічній сфері; 5) створення системи прогнозування, а також 6) доопрацювання системи патентування та авторського права;

- обґрунтовано нові організаційно-економічні шляхи прискорення НТП, які більшою мірою відповідають вимогам сучасного етапу науково-технічного прогресу та

враховують особливості перехідного періоду (періоду становлення в Україні ринкових відносин);

- розглянуто та проаналізовано досвід розвинених країн з питань використання непрямих методів державного стимулювання НТП і на цій основі запропонована концепція економічного регулювання НТП, адаптована до умов України. У якості основних вона включає у себе такі положення: 1) диференційоване оподаткування із врахуванням джерел одержання доходів та напрямків використання прибутку; 2) прискорена амортизація основних фондів; 3) чітка орієнтація системи податкових пільг на кінцевий результат; 4) створення режиму економічного протекціонізму для наукової сфери, з метою заохочення інвестування у науково-дослідну та дослідно-конструкторську роботу (НДДКР); 5) застосування економічних санкцій за порушення умов виконання науково-технічних програм; 6) підвищене оподаткування на використання відс злих технологій.

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження полягає у тому, що ряд його методологічних установок та теоретичних підходів може бути використано у подальшій розробці проблем НТП в умовах становлення ринку, при формулюванні науково-технічних та інвестиційних програм як макро-, так і мікроекономічного характеру. Зокрема, практичне застосування роботи відбулось в процесі розробки та виконання науково-технічної бізнес-програми Київського експериментального заводу нестандартного обладнання. Положення роботи використані в розробленому автором учбовому курсі з питань економічної теорії та макроекономіки.

Апробація дисертаційної роботи. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданнях кафедри економічної теорії та господарської практики Київського університету ім. Тараса Шевченка, висвітлені у матеріалах всеукраїнської конференції "Проблеми переходу України до ринкових відносин" / Вінниця, 1993 р./, в депонованому збірнику статей "Структурні зміни в народному господарстві України при переході до ринкової

економіки" / ДНТБ України, 1994 р./, на міжнародній науково-теоретичній конференції "Підприємництво і світовий досвід" / м. Івано-Франківськ, 1995 р./.

За підсумками виконаних досліджень опубліковано 5 наукових робіт загальним обсягом 1,4 друкованих аркушів.

Структура роботи. Ціль та завдання дисертаційного дослідження визначили наступну структуру дисертації.

Вступ.

Розділ 1. Науково-технічний прогрес як об'єкт державного регулювання.

1.1. Економічна природа і закономірності НТП .

1.2. Суть і необхідність державного регулювання НТП.

Розділ 2. Основні напрямки і методи вдосконалення механізму державного регулювання науково-технічного прогресу в умовах перехідного періоду.

2.1. Організаційно-економічні шляхи прискорення НТП.

2.2. Структурно-інвестиційні напрямки державного регулювання НТП

2.3. Фінансово-кредитні важелі державного стимулювання НТП.

Висновки.

Бібліографія.

ІІ. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Головним критерієм соціально-економічного розвитку країни є рівень розвитку продуктивних сил, який визначає і умови, і рівень життя людей, і характер виробничих відносин. Ступінь розвитку продуктивних сил у сучасних умовах залежить не стільки від стану виробничих відносин, скільки від організації та управління виробництвом і господарюванням; кваліфікації кадрів, забезпечення господарства матеріальними та фінансовими ресурсами.

Аналіз поглядів, що склалися в економічній науці, дозволяє зробити висновок про те, що НТП є вирішальним фактором сучасного виробництва і впливає на циклічність економічного розвитку. Циклічні кризи тісно пов'язані із характером розвитку продуктивних сил, а саме із необхідністю періодичного оновлення основного капіталу. Таким чином, циклічний характер розвитку властивий будь-якій економіці, оскільки основою її становлення є НТП.

При цьому слід відзначити, що криза, яку переживає зараз Україна, не є "звичайною" циклічною, а стадіальною, пов'язаною із переходом суспільства від індустріальної до постіндустріальної стадії суспільно-економічного розвитку. Її особливістю також є те, що вона співпала із переходом економіки України від адміністративно-командної форми до ринкової.

Аналіз економічних теорій "довгих і коротких хвиль", технологічної парадигми і технологічних укладів дозволяє зробити висновок про тісний, органічний взаємозв'язок НТП з економічним прогресом та з процесом формування ринку.

На нашу думку, у нинішній час обґрунтування НТП як обов'язкового складового елементу розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, виходу країни з економічної кризи включає у себе визначення внутрішніх та зовнішніх суперечностей НТП. Перші є наслідком диспропорційних співвідношень між рівнями розвитку науки, техніки, з одного боку, та виробництвом, з іншого боку. Вони включають у себе: 1) ізолюваність та обмеженість виробничого досвіду робітників; 2) інертність виробництва, що зв'язана з потребою додаткових витрат; 3) невизначеність результатів НТП на виробництво.

Зовнішні суперечності НТП пов'язані із його двоїтим характером як процесом мікро- та мікроекономічним. Перш за все - це суперечність між функціями, які реалізуються через НТП: економічною та соціальною. Ще одна суперечність пов'язана з тим, що НТП розвиває продуктивні сили. Вони повинні перебувати у відповідності із виробничими відносинами. Але виробничі відносини (в основі яких лежать відносини власності) залежать від соціальних та інституційних рамок

володіння, використання та управління власністю. Ці рамки встановлюються державою для регулювання суспільних відносин, які не можуть мінятися із швидкістю, рівною швидкості змін продуктивних сил.

Третя суперечність пов'язана із неоднозначним впливом ринку на НТП. З одного боку, ринок повинен базуватися на використанні досягнень НТП, з метою виробництва високоєфективної та конкурентноспроможної продукції. З іншого - ринок ґрунтується на принципах комерційного розрахунку, в основі якого лежить прибуток, бажання до його збільшення будь-якою ціною. В період переходу економіки України до ринкових відносин саме цей другий шлях завоював домінуючу позицію.

Таким чином, дослідження сутності, закономірностей та суперечностей НТП (на фоні суперечностей перехідного періоду до ринку) підводить до наукового обґрунтування необхідності управління з боку держави реалізацією НТП. Ця необхідність виникає із самої серцевини науки, техніки та технології як складових елементів сучасних продуктивних сил, що потребують спільного (суспільного) використання. Лише держава, яка репрезентує інтереси суспільства в цілому, як знаряддя реалізації корінних потреб суспільства, здатна сконцентрувати у своїх руках достатні матеріальні та фінансові ресурси, що необхідні для покриття величезних витрат розвитку науки та техніки. Держава здатна взяти на себе виконання тих завдань у сфері науки та техніки, які не спроможні забезпечити механізми ринкового саморегулювання. Передчасний відхід держави від регулювання НТП, як це сталося в Україні, не може розглядатися як процес, адекватний закономірностям науково-технічного, економічного та соціального розвитку.

З урахуванням вищевикладеного, не претендуючи на всеосяжність висновків, уявляється необхідним дати визначення суті формування нового економічного механізму. Вона полягає у створенні умов для реалізації досягнень НТП у виробництві. У протилежному випадку економіка України не зможе досягти вищої

ефективності та випуску конкурентноспроможної продукції і, як наслідок, подолання кризи і росту кількісних та якісних параметрів.

Можливості прискорення НТП шляхом реформи господарського механізму будуть визначатися, по-перше, швидкістю проведення радикальної економічної реформи, формування умов ринкового господарювання в Україні; по-друге, рівнем існуючого науково-технічного потенціалу (на теперішній час не досить значним); по-третє, жорсткими ресурсними вимогами базових галузей та можливостями пошуку в цих умовах джерел для реконструкції; по- четверте, недостатнім розвитком , низьким технічним рівнем та низькою мобільністю машинобудівної бази.

Аналіз ситуації, що склалася в Україні у науково-технічній сфері, дозволяє виділити такі основні ознаки НТП в умовах переходу до регульованої ринкової економіки:

- підприємства та їх асоціації, як вільні товаровиробники, за своєю ініціативою, за свій рахунок та під власну відповідальність повністю здійснюють інноваційний цикл. Держава у централізованому порядку планує і організовує розробку та освоєння обмеженої кількості масштабних нововведень;

- централізоване планування розвитку науки і техніки замінюється державно-ринковим регулюванням НТП;

- конкуренція науково-технічних об'єднань, підприємств та організацій, заснованих на різних формах власності, забезпечує конкурс технічних проектів;

- ринок регулюється через систему державних замовлень, цільових субсидій, контрактів на конкурсній основі, пільгових кредитів, податкових та цільових пільг, прискорення амортизації.

Наявність цих ознак дає можливість зробити висновок, що майбутня система управління НТП повинна складатися з підсистем державного регулювання, з одного боку, та ринкових мотивацій і контролю, з іншого.

Форми і напрямки державного регулювання НТП в розвинутих країнах визначаються масштабами державного впливу на відтворювальні процеси. Не

зважаючи на істотні відмінності, аналіз дозволяє виділити дві основні тенденції. Перша - до централізації регулювання НТП. Це, в першу чергу, виділення пріоритетних напрямків розвитку НТП, формування науково-технічних програм, цілеспрямоване інвестування в науково-технічні проекти. Друга - прагне до децентралізації, в ході якої активізується приватна підприємницька діяльність в сфері науково-технічного оновлення виробництва.

Для країни колишнього Радянського Союзу роль держави в забезпеченні НТП набуває особливого значення в зв'язку із слабкими ринковими стимулами науково-технічного розвитку в перехідний період. Парадокс полягає в тому, що перехід від адміністративно-командної економіки (і саме формування ринкового господарства) можна здійснити тільки на базі централізованих державних заходів. Зараз в країні, з одного боку, маємо наявності феномен некерованості економіки, коли в нових умовах держава самоусунулась від управління в економічній сфері. З іншого боку, справа не в екстенсивних межах присутності держави в українській економіці, яка ще достатньо велика. Державний сектор і зараз переважає в сфері матеріального виробництва.

Підхід до проблем розвитку державного регулювання української економіки повинен враховувати, таким чином, слабкість держави, її нездатність підтримувати правову, виконавчу, фінансову, податкову дисципліну, відсутність вірогідної інформації, в тому числі статистичної, нарешті, риси, які перейняла держава перехідного періоду від тоталітарного минулого.

З іншого боку, перспективи державного регулювання повинні враховувати незрілість, деформованість ринкових відносин і недостатній розвиток ринкової інфраструктури. Без врахування цих умов і суперечностей, в силу яких держави в економіці і "дуже багато" і "дуже мало", неможливо побудувати ефективну систему державного регулювання НТП.

Узагальнюючи досвід державного регулювання НТП у країнах з розвинутою ринковою економікою, можна виділити такі основні інструменти такого регулювання:

державні науково-технічні програми різного рівня (федеральні, регіональні, муніципальні); державні замовлення в науково-технічній сфері; визначення пріоритетів науково-технічного розвитку, створення системи прогнозування, системи патентування і авторського права; бюджетне інвестування; інвестиційно-структурна політика; фінансово-кредитні методи державного регулювання НТП.

Розгляд тенденцій розвитку державного регулювання дає підставу для висновку, що держава повинна регулювати НТП і сприяти охопленню його новим господарським механізмом.

Таким чином, формування економічного механізму здійснення НТП повинно характеризуватися рядом особливостей.

1. Основна особливість полягає в тому, що перебудова економічного механізму НТП повинна здійснюватися не окремо від основного виробництва, так як це було до цього часу, а спільно і одночасно з радикальною реформою всього господарського механізму. Економічний механізм повинен бути націлений на здійснення НТП і вирішувати завдання інноваційної сприйнятливості.

2. Посиленням ринкового впливу на НТП повинно поєднуватися із державним регулюванням науково-технічних процесів.

3. Визнанням товарного характеру і становлення ринку науково-технічної продукції.

4. Комплексним характером змін. Зміни повинні торкнутися всіх елементів господарського механізму: форм власності і форм господарювання; системи економічних засобів регулювання економіки; системи планування, програмування та прогнозування; організаційно-економічної структури виробництва та управління, політико-правових норм.

Основна увага в роботі присвячена дослідженню стану НТП в Україні і визначення на цій основі методів державного впливу на НТП в період становлення ринкових відносин.

Незважаючи на те, що протягом останніх років концепція державного регулювання НТП у нашій країні значно більшою мірою стала відповідати вимогам ринкової економіки, вона, на наш погляд, має суттєві вади.

Дуже негативним фактором є націленість приватизації на соціальні критерії, а не на технологічні, орієнтовані на створення раціонального організаційно-технологічного комплексу. Призначення приватизації - передача власності, але мета суспільства при цьому повинна бути більш широка - створення нової технологічної бази економіки, забезпечення її високої ефективності. Приватизація потрібна не як самоціль, а як засіб перетворення технологічного комплексу планової економіки в ринковий.

З позицій завдань, що стоять перед країною, в контексті економічних перетворень, що зараз здійснюються, цілями приватизації повинні бути розкрячення ринку і створення нової організаційно-економічної структури НТП, яка б більшою мірою відповідала вимогам сучасного етапу НТП та враховувала особливості перехідного періоду.

Організаційно-економічні напрямки ринкового впливу на НТП можуть бути різноманітними. Базу економіки повинні складати великі холдінгові компанії, корпорації, науково-виробничі об'єднання. Але поряд з ними в рівних економічних, політичних, юридичних умовах повинні функціонувати, розвиватися і невеликі незалежні виробництва, венчурні підприємства. Своє місце можуть знайти спільні підприємства, лізингові фірми, технополіси. Всі ці напрямки повинні об'єднати між собою ФКС.

Тільки така організаційно-економічна структура в найбільшій мірі відповідала б змісту і особливостям НТП, забезпечувала б взаємодію, кооперацію і конкуренцію різноманітних форм господарювання.

Головна відмінність нової системи регулювання НТП від старої полягає в тому, що вона повинна функціонувати в умовах проведення активних заходів по фінансовій

стабілізації. Вихід з кризи потребує запровадження механізмів стимулювання, покликаних відродити систему регуляторів інвестиційної діяльності.

У той же час, ряд явищ в економіці України дозволяє зробити висновок про те, що серйозних змін в напрямку підвищення частки наукоміткої продукції в структурі інвестування не відбулося. На користь такого твердження, зокрема, свідчить те, що найбільш значний ріст обсягів інвестування (із 10,5 % до 14,1 %) в останній період мало лише в сільське господарство, причому відповідної віддачі не відбулося.

У дослідженні робиться висновок про те, що 1991-1994 р.р. слід оцінювати як період звуження відтворювального процесу в економіці України, в умовах стрімкого зниження інвестиційної активності і загального спаду виробництва, що характеризує глибоку депресію економіки.

Проблема джерела інвестиційних ресурсів тісно пов'язана з проблемою дефіциту державного бюджету, за обсягом якого Україна є лідером серед інших країн світу. У зв'язку з цим в дослідженні ставиться проблема, яку можна сформулювати так: яким чином сумістити нездатність виробництва витримувати режим "жорстокого бюджетного обмеження" з необхідністю впровадження науково-технічних досягнень. В роботі висловлюється думка про те, що цю проблему можна вирішити шляхом компромісу, який полягає в припустимості дефіцитного інвестування при жорстко контрольованій кредитній емісії і політиці обмеження доходів.

Реалізація програми структурних перетворень потребує проведення цілеспрямованої роботи по формуванню та накопиченню інвестиційного потенціалу економіки країни. Його основою можуть стати: нагромадження заощаджень населення шляхом внесення відповідних змін в політику доходів; стимулювання методами фіскальної політики інвестиційних нагромаджень за рахунок капіталізації прибутків підприємств; використання коштів від приватизації державного майна; забезпечення більш ефективного використання інвестиційного потенціалу комерційних банків; відновлення ставлення до амортизації як фінансового джерела капіталовкладень; створення системи інвестиційного кредиту.

На нашу думку, відновлення інвестиційного сектору економіки повинно мати подвійну спрямованість: основна державна підтримка повинна надаватися наукомістким та високотехнічним галузям виробництва, а також реконструкції експортних галузей промисловості, які в перспективі мають визначати обличчя економічного потенціалу України (при цьому, що саме вони зазнали найбільших втрат за останні роки). Недопущення подальшого розпаду науково-технічного та інтелектуального потенціалу країни, застосування ефективних економічних механізмів не лише його оновлення, а й якісно нового розвитку повинно стати пріоритетним напрямком державного регулювання.

Що ж стосується галузей економіки зі швидким оборотом капіталу - виробництво товарів широкого вжитку, сфери побуту, торгівлі, то їх прискорення забезпечуватиметься суто ринковими стимуляторами, розвитком підприємництва, малого бізнесу тощо.

В роботі аналізуються економічні методи державного стимулювання НТП. Спираючись на досвід країн Заходу, такими методами в Україні можуть стати фінансово-бюджетна, податкова, амортизаційна політика, кредитні методи.

У дослідженні обґрунтовується диференційований підхід до використання непрямих стимулів для вирішення проблеми прискорення НТП, що обумовлено особливостями перехідного періоду.

На нашу думку, слід встановити значні амортизаційні пільги для високотехнологічних та наукомістких видів обладнання, яке використовується у НДДКР, що створить сприятливі умови для масового оновлення основних фондів, модернізації технологічної бази підприємств. Особливо пільговий режим амортизації потрібен для енергозберігаючого, очисного, екологічно чистого обладнання та обладнання для переробки відходів. Це буде стимулювати інвестиції у природоохоронне та енергозберігаюче обладнання, а також розширить ринок збуту для нього.

Цілям стимулювання НТП у нашій країні може слугувати пільгове оподаткування коштів, що направляються у резервні фонди, цільовим призначенням яких є компенсація можливих витрат при реалізації науково-технічних програм, непередбачених витрат та збитків. Оскільки капітальні вкладення у сферу НТП пов'язані з підвишеним підприємницьким ризиком, необхідною умовою стійкого фінансового становища підприємств є формування фондів ризику (резервних фондів). Установлення пільг стосовно коштів, що скеровуються у резервні фонди, створить, таким чином, додаткову привабливість інвестиціям у сферу НТП, знижуючи ступінь підприємницького ризику.

З оподаткованого прибутку пропонується виключити повні витрати на НДДКР, освоєння ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, фінансування фундаментальних досліджень, що проводяться вузами, а також 50 % витрат на реконструкцію та модернізацію виробничих фондів і розширення виробництва.

Світовий досвід свідчить, що вирішальний внесок у прискорення НТП та впровадження прогресивних технологій вносять невеликі, динамічні, здатні на ризик, фірми. Тому в Україні слід створити систему підтримки малого підприємництва за допомогою податкових пільг. Підтримка малого підприємництва у наших умовах має велике значення, враховуючи високий рівень монополізації економіки. Саме розвиток малого бізнесу в найбільшій мірі відповідає завданням подолання монопольних структур та розвитку конкуренції, що є необхідною умовою створення повноцінного цивілізованого ринку. Зважаючи на це, податкові пільги слід передбачити як в цілому для малих підприємств, що функціонують у сфері виробництва, у вигляді зниженої ставки податку на прибуток, так і для тих малих підприємств, діяльність яких пов'язана з вирішенням пріоритетних для нашої економіки завдань.

При виконанні науково-технічних програм важливо передбачити економічні санкції, які мали б стимулюючий та відновний характер і передбачали б відповідальність організацій - виконавців державних науково-технічних програм і

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

проектів за несвоєчасне і неякісне здійснення їх завдань, недосягнення передбачених програмою цільових показників, неефективне використання ресурсів або використання їх не за цільовим призначенням.

Фінансові кошти від економічних санкцій слід перераховувати у централізований резервний фонд науково-технічних програм та використовувати для покриття непередбачених витрат, які виникають у процесі реалізації науково-технічних програм.

В умовах гіперінфляції практично не здійснюється видача довгострокових кредитів, що також обмежує можливості підприємств фінансувати технічний розвиток. Кредитні ресурси здебільшого недоступні із-за високих процентних ставок і короткострокового характеру.

Ми вважаємо за потрібне запровадити такий порядок, за яким кредитування підприємств, передбачених державною програмою структурної перебудови і технічного переозброєння промисловості, відбувалося б на пільгових умовах, за зниженими ставками оплати за кредит.

В цілому, існуючий рівень використання фінансово-кредитних методів сьогодні не дозволяє говорити про серйозне посилення їх стимулювальної функції по відношенню до науково-технічної діяльності.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені в наступних публікаціях:

1. Становлення економічного механізму науково-технічного прогресу в умовах переходу до ринкової економіки // тези науково-практичної конференції "Проблеми переходу України до ринкових відносин". - Вінниця, 1993 - 0,2 д.а.

2. Основні напрямки формування сучасної організаційно-економічної структури промисловості // в депонованому збірнику наукових праць "Структурні зміни в народному господарстві України при переході до ринкової економіки". - Депоновано в ДНТБ України, № 1455. - Ук., 94 від 01.08.94 - 0.4 д.а.

3. Використання світового досвіду у формуванні економічного механізму науково-технічного прогресу // тези міжнародної науково-теоретичної конференції "Підприємництво і світовий досвід". - Івано-Франківськ, 1995 - 0.2 д.а.

4. Удосконалення державного регулювання НТП в курсі вивчення економічної теорії // тези науково-методичної конференції "Проблеми викладання дисциплін економічної теорії, економічної історії і економічної політики в умовах багатоступеневого навчання". - Київ, 1995 - 0.2 д.а.

5. Фінансово-кредитні методи державного регулювання НТП // збірник наукових праць "Фінансові проблеми в умовах формування ринкових відносин" - видавництво ТАНГ, Тернопіль, 1995 - 0, 4 д.а.

АННОТАЦИЯ

Сичевлюк Л.В. Государственное регулирование научно-технического прогресса в условиях становления рыночной экономики . Диссертация является рукописью. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 - политическая экономия. Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев - 1995 .

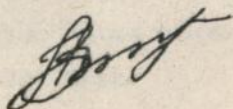
В диссертации рассматриваются вопросы государственного регулирования научно-технического прогресса, его усовершенствования применительно к условиям формирования рыночной экономики, организационно-экономические, структурно-инвестиционные, финансово-кредитные методы государственного регулирования НТП.

ANNOTATION

Sichevlyuk L.V. State regulation of the scientific and technical progress in terms of the formation of the market economy. The dissertation is a manuscript. The dissertation is for obtaining the degree Doctor of economic sciences under specialisation code 08.01.01 - the political economy. Taras Shevchenko Kiev University. Kiev - 1995.

State regulation of the scientific and technical progress, its improvement in terms of the formation of the market economy , organizational and economical, structural and investment, financial and credit methods of the such state regulation are examined in this dissertation.

Ключові слова: науково-технічний прогрес, державне регулювання, організаційно-економічні, структурно-інвестиційні, фінансово - кредитні важелі.

Зам. № 16. Тир. 100. ВПП "Київський університет".

Київ. Б.Щевченка, 14.

448256

AB 32.555